

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України,
проректора Харківського національного університету
внутрішніх справ

Музичука Олександра Миколайовича
на дисертацію Лучки Арсена Юрійовича

**на тему «Реформування Верховного Суду відповідно до європейських
стандартів», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Незалежність судової влади становить один із наріжних принципів правової держави, а стан його практичної реалізації є критерієм дієвості всієї системи стримувань і противаг. Верховний Суд, будучи найвищим судовим органом у системі судоустрою України, покликаний забезпечувати єдність судової практики та утверджувати верховенство права, однак саме на рівні цього інституту найгостріше проявляється розрив між конституційно закріпленими гарантіями незалежності суддів та їх практичною реалізацією. Обрана Лучкою А.Ю. тема безпосередньо стосується цієї проблеми, що надає дисертаційному дослідженню беззаперечної актуальності.

Актуальність дослідження суттєво посилюється тим, що реформування Верховного Суду з 2022 року набуло характеру структурного зобов'язання держави: виконання вимог Європейської комісії щодо реформування органів суддівського врядування стало однією із семи обов'язкових умов для відкриття переговорів про вступ України до Європейського Союзу. Резонансний корупційний скандал 2023 року навколо керівництва Верховного Суду наочно підтвердив системний характер проблем незалежності та доброчесності вищого судового органу держави, а звіти Єврокомісії 2023 і 2024 років зафіксували лише часткове виконання Україною взятих зобов'язань у судовій сфері.

Дослідження виконується в умовах, коли триває збройна агресія Російської Федерації проти України, що додатково актуалізує проблематику: судова реформа має здійснюватися одночасно зі збереженням функціональної

дієздатності судової системи в умовах воєнного стану, а конституційна незмінюваність положень про судоустрій під час дії воєнного стану суттєво обмежує інструментарій реформування, доступний законодавцю. Ця обставина, на жаль, у роботі окремо не проаналізована, хоча має пряме значення для оцінки практичної реалізованості частини авторських пропозицій (див. зауваження нижче).

Дисертацію виконано в межах науково-дослідних тем кафедри теорії права та конституціоналізму Західноукраїнського національного університету «Архітектоніка та дивергенція державно-правових інститутів в Україні та світі: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер 0118U003550) та «Оновлення приватного права України в умовах євроінтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0122U000626), що засвідчує системний характер наукового пошуку.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи.

Мета дослідження – комплексний аналіз реформування Верховного Суду відповідно до стандартів Ради Європи, встановлення ступеня відповідності його правового статусу, організаційної структури та практики діяльності міжнародно визнаним принципам незалежності, доброчесності та ефективності правосуддя – є чітко сформульованою та послідовно реалізованою через систему з восьми взаємопов'язаних завдань. Об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, що виникають у сфері реформування та функціонування Верховного Суду України як найвищого судового органу держави, а предметом – правове регулювання діяльності Верховного Суду та його відповідність стандартам Ради Європи у сфері незалежності, доброчесності та ефективності правосуддя. Таке формулювання є коректним і повністю кореспондує з обраною методологією.

Обґрунтованість результатів забезпечено застосуванням широкого комплексу методів наукового пізнання: діалектичного – для аналізу причинно-наслідкових зв'язків між нормативними змінами та інституційною практикою;

догматичного – для тлумачення понять «правовий статус Верховного Суду», «незалежність суддів», «добročесність суддівського корпусу»; історичного – для обґрунтування авторської чотирьохетапної періодизації становлення Верховного Суду; порівняльно-правового – для зіставлення вітчизняної практики реформування з досвідом держав Балтії, Польщі, Німеччини та Грузії; системно-структурного – для виявлення структурних дефектів законодавчого забезпечення реформи; формально-юридичного – для аналізу нормативно-правових актів; методу правового моделювання – для формування авторських пропозицій *de lege ferenda*.

Про достовірність сформульованих у дисертації положень свідчить використана автором емпірична база, яка охоплює висновки Венеціанської комісії щодо законодавства України про судоустрій і статус суддів, рішення Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються незалежності судової влади, звіти Європейської комісії щодо прогресу України на шляху до членства в ЄС за 2022–2024 роки, звіти Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Громадської ради доброчесності, а також результати соціологічних досліджень рівня довіри громадян до судової системи. Теоретичну основу дослідження становлять праці провідних вітчизняних учених-конституціоналістів і теоретиків судової влади, а також зарубіжного дослідника Д. Косаря, який обґрунтував визначальну роль інституційної незалежності органів суддівського самоврядування для успішності судових реформ у постсоціалістичних державах.

Автор не обмежився описовим викладенням нормативного матеріалу, здійснивши натомість його системний критичний аналіз, унаслідок чого сформулював авторську концепцію «системної реформи правосуддя», яка розглядає нормативну, інституційну та культурну складові реформи як невід’ємні й взаємозалежні елементи єдиного процесу. Такий підхід заслуговує на високу оцінку.

Структура та зміст основних положень дисертаційної роботи.

Дисертація Лучки А.Ю. має чітку та логічно вивірену структуру, що повністю відповідає вимогам, які висуваються до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача, вступу, трьох розділів, об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел (148 найменувань на 18 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 211 сторінок, з яких основний текст – 193 сторінки.

Перший розділ «Теоретико-правові засади дослідження реформування Верховного Суду» має фундаментальний характер. У ньому на підставі аналізу архівних і нормативних джерел запропоновано авторську чотирьохетапну періодизацію становлення Верховного Суду як інституту судової влади: від доби Генерального Суду УНР і Найвищого Суду ЗУНР (1917–1922 рр.) через радянську модель (1922–1991 рр.) і період становлення в умовах незалежної держави (1991–2016 рр.) до сучасного етапу системного реформування (з 2016 р.). Розділ завершується обґрунтуванням авторського розуміння чотирьохелементної системи функцій Верховного Суду у забезпеченні верховенства права – правозахисної, системотвірної, контрольної та правоформуючої.

Другий розділ «Міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід реформування вищих судових органів» присвячений системному аналізу практики Європейського суду з прав людини (зокрема справ «Олександр Волков проти України», «Рецковіч проти Польщі», «Гженда проти Польщі», «Астрадссон проти Ісландії», «Денісов проти України»), рекомендацій Венеціанської комісії та висновків Консультативної ради європейських суддів, а також порівняльно-правовому аналізу досвіду реформування верховних судів Польщі, Німеччини та держав Балтії. Саме в цьому розділі сформульовано принцип «диференційованого запозичення» при адаптації зарубіжних реформ до умов України, що є одним із концептуально цінних результатів дослідження.

Третій розділ «Реформування Верховного Суду в контексті євроінтеграційного курсу України: сучасний стан, проблеми та перспективи» містить системний аналіз нормативного масиву 2016–2024 років, що дозволив виявити п'ять структурних тенденцій законодавчого забезпечення реформи, систематизацію семи ключових проблем у сфері незалежності та доброчесності суддів Верховного Суду, а також двадцять авторських пропозицій *de lege ferenda*, структурованих за конституційним, законодавчим, інституційним і культурним рівнями реформування.

Висновки дисертації є логічним підсумком проведеного дослідження, послідовно узагальнюють результати кожного розділу та засвідчують досягнення поставленої мети.

Наукова новизна результатів дослідження.

Дисертація Лучки А.Ю. є одним із перших в Україні комплексних правових досліджень реформування Верховного Суду відповідно до стандартів Ради Європи, а отримані автором результати мають чіткі ознаки наукової новизни. Уперше в українській юридичній науці:

- запропоновано авторську чотирьохетапну науково обґрунтовану періодизацію становлення Верховного Суду як інституту судової влади;
- розроблено і обґрунтовано концепцію «системної реформи правосуддя», що включає нормативну, інституційну та культурну складові, відсутність будь-якої з яких унеможлиблює реальний результат реформи;
- сформульовано систему авторських пропозицій *de lege ferenda*, що охоплює конституційний, законодавчий, інституційний і культурний рівні реформування.

Удосконалено наукові погляди щодо системи функцій Верховного Суду у забезпеченні верховенства права, класифікацію системних проблем законодавчого забезпечення реформи за критерієм їх природи, а також положення щодо механізмів участі міжнародних експертів у процедурах добору суддів на підставі порівняльного аналізу досвіду Вищого антикорупційного суду та Громадської ради міжнародних експертів. Дістали

подальшого розвитку положення щодо генезису Верховного Суду, наукові погляди щодо принципу «диференційованого запозичення» та аргументи щодо необхідності кодифікації законодавства про судоустрій у єдиному Судовому кодексі України.

Практичне значення отриманих результатів.

Дисертаційне дослідження має виразний теоретико-прикладний характер. Сформульовані здобувачем висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності – для подальшого вивчення правових засад реформування судової влади; у правотворчості – для вдосконалення законодавства про судоустрій, статус суддів та суддівське врядування; у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності механізмів забезпечення незалежності та доброчесності суддів; у навчальному процесі закладів вищої освіти – під час викладання дисциплін «Правові інституції України», «Конституційне право України», «Актуальні проблеми конституційного права та процесу».

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих автором працях.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 10 наукових публікаціях, з яких 4 статті опубліковано в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, а 6 тез доповідей апробовано на міжнародних науково-практичних і наукових студентських конференціях, проведених упродовж 2024–2026 років, зокрема на щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» та Міжнародній науковій студентській конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (обидві – м. Тернопіль, ЗУНУ). Така кількість і хронологія публікацій засвідчують послідовний характер апробації результатів дослідження в науковій спільноті.

Дотримання академічної доброчесності.

Використані у дисертації джерела належним чином атрибутовані через систему посилань, а запозичення чужих ідей та положень оформлено з дотриманням вимог законодавства про авторське право. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів у дисертації не виявлено. Відповідно до зазначеного у вступній частині роботи, здобувач використовував інструмент Claude (Anthropic) для пошуку та первинного опрацювання наукових джерел, систематизації нормативно-правової бази, а також виявлення й виправлення граматичних, орфографічних і стилістичних помилок, після чого провів самостійний критичний перегляд усіх матеріалів, взявши на себе повну відповідальність за достовірність, точність і остаточний зміст роботи. Таке відкрите зазначення меж застосування допоміжного інструменту відповідає сучасним вимогам академічної етики.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Утім, як і будь-яке наукове дослідження, рецензована дисертація містить положення, що можуть бути предметом наукової полеміки під час захисту.

1. Сформульований у другому розділі принцип «диференційованого запозичення» зарубіжного досвіду реформування верховних судів (розділ 2, зокрема висновки на с. 141–143) є цінним концептуальним інструментом. Водночас у роботі не запропоновано чітких критеріїв, які дозволяли б розмежувати ті елементи зарубіжного досвіду, що підлягають сприйняттю, і ті, які варто відхилити як несумісні з національною правовою традицією. Було б доцільно, щоб дисертант конкретизував методологію застосування цього принципу — зокрема пояснив, які саме елементи польського, німецького чи балтійського досвіду можуть бути запозичені, а які ні, і на підставі якого критерію приймається таке рішення.

2. У підрозділі 3.3 обґрунтовано положення щодо доцільності обов'язкової участі міжнародних експертів у процедурах добору суддів Верховного Суду на підставі досвіду Вищого антикорупційного суду та Громадської ради міжнародних експертів (с. 182–199). Водночас Вищий

антикорупційний суд і Верховний Суд мають різний конституційний статус і різний порядок формування, встановлений безпосередньо Конституцією України. Вважаю за доцільне, щоб дисертант під час захисту уточнив, якою мірою механізм участі міжнародних експертів, апробований у спеціалізованому суді, є конституційно застосовним до Верховного Суду без внесення змін до Конституції України, і які саме конституційні перешкоди для цього існують.

3. Авторська концепція «системної реформи правосуддя» (підрозділ 1.3, розвинута у розділі 3) обґрунтовано виділяє нормативну, інституційну та культурну складові реформи. Водночас культурна складова, на відміну від двох інших, не забезпечена в роботі системою вимірюваних показників чи індикаторів, за якими можна було б оцінити стан її реалізації. Було б доцільно, щоб дисертант окреслив, які саме емпіричні індикатори можуть слугувати для оцінювання прогресу культурної складової реформи.

4. У підрозділі 3.2 (с. 163–182) систематизовано сім ключових проблем у сфері незалежності та доброчесності суддів Верховного Суду, серед яких названо корпоративну замкнутість суддівського корпусу. Разом із тим механізми подолання цієї проблеми, запропоновані в підрозділі 3.3, стосуються переважно щодо зовнішнього контролю (міжнародні експерти, ГРД), тоді як питання про співвідношення таких механізмів із конституційним принципом суддівського самоврядування залишається недостатньо розкритим. Уточнення цього аспекту дало б змогу більш змістовно обґрунтувати юридичну коректність запропонованих механізмів зовнішнього контролю.

Наведені зауваження не применшують загального позитивного враження від дисертації і мають на меті радше уточнення окремих положень, аніж заперечення здобутих результатів.

Загальний висновок про дисертаційну роботу.

Дисертаційне дослідження Лучки Арсена Юрійовича на тему «Реформування Верховного Суду відповідно до європейських стандартів» є

завершеною, самостійною та концептуально цілісною науковою працею, яка вирізняється належним рівнем теоретичного узагальнення, обґрунтованістю методології та практичною спрямованістю одержаних результатів. Дисертант виявив здатність до самостійного наукового мислення, критичного аналізу вітчизняного законодавства, практики Європейського суду з прав людини та зарубіжного досвіду реформування вищих судових органів, а також до формулювання авторських теоретичних і прикладних положень, які мають істотне значення для розвитку доктрини конституційного права та вдосконалення судової системи України.

Викладене дає підстави для **висновку**, що дисертація Лучки Арсена Юрійовича на тему «Реформування Верховного Суду відповідно до європейських стандартів» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та практичним значенням здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам пункту 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Лучка Арсен Юрійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ

Олександр МУЗИЧУК